

اسلام ۹ حیات انسان

www.ketab.ir

دکتر حمید رضا نوری

سرشناسه:	نوری، حمیدرضا، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	اسلام و حق حیات انسان / حمیدرضا نوری؛ [به سفارش] دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری:	۳۵۱ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۶۶-۵۵۵۷-۵.
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا.
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۳۳۱ - ۳۵۱.
موضوع:	حقوق بشر -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام.
موضوع:	حقوق بشر.
شناسه افزوده:	بنیاد پژوهشهای اسلامی، ناشر.
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی.
رده‌بندی دیوینی:	۲۹۷/۴۸۳۴.
رده‌بندی کنگره:	۲۳۰/۱ BP.
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۸۵۲۸۵۸۵.
اطلاعات رکورد کتاب‌شناسی:	فیا.

www.ketab.ir

بنیاد پژوهشهای اسلامی
آستان قدس رضوی

اسلام و حق حیات انسان

دکتر حمیدرضا نوری

ویراستار: سید صادق حیدری

نمونه خوان: علی علی‌پور

حروفنگار: حسین طائی

طراح جلد: نیما نقوی

چاپ اول: ۱۴۰۱ / ۳۰۰ نسخه، وزیری / بها: ۱,۲۰۰,۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۹
پیشگفتار.....	۱۱
بخش اول: مفاهیم و مبانی.....	۲۵
فصل اول: مفاهیم.....	۲۷
مقدمه.....	۲۷
یک. مفهوم «حق».....	۲۸
معنای لغوی «حق».....	۲۸
معنای اصطلاحی «حق».....	۲۹
۱. اصطلاح فقهی.....	۳۰
۲. اصطلاح حقوقی.....	۳۰
دو. مفهوم «حیات».....	۳۳
معنای لغوی «حیات».....	۳۳
«حیات» در زیست شناسی.....	۳۴
حیات از منظر فلاسفه.....	۳۶
واژه «حیات» در قرآن.....	۳۷
حیات انسانی.....	۳۹
سه. مفهوم انسان.....	۴۴
معنای لغوی انسان.....	۴۵
انسان در مقایسه با دیگر موجودات.....	۴۷
انسان در قرآن.....	۴۸
چهار. مفهوم حق حیات انسان.....	۵۱
فصل دوم: مبانی حق حیات انسان.....	۵۳
مقدمه.....	۵۳
یک. مبنای کلامی حق حیات انسان.....	۵۵
خیر بودن وجود.....	۵۶
بقای نفس.....	۵۶
امکان، علت احیاء به علت.....	۵۷
حکمت الهی.....	۵۸
عدل الهی.....	۶۰
دو. مبنای عرفانی حق حیات.....	۶۱
جایگاه انسان از نظر عرفان.....	۶۱
الف) انسان، جلای آینه هستی.....	۶۲
ب) انسان، محبوب خدا.....	۶۳
ج) انسان، خلاصه هستی و جامع کمالات.....	۶۳
موجودات.....	۶۴
د) انسان، خلیفه الهی.....	۶۵
مبنای عرفان نظری حق حیات.....	۶۵
مبنای عرفان عملی حق حیات.....	۶۶
سه. مبنای فقهی حق حیات.....	۶۷
حفظ نفس.....	۶۹
۱. حرام بودن قتل نفس، حکم مشترک ادیان.....	۷۰

۱۰۱..... نبی ﷺ	۲. حفظ النفس، مقصد شریعت..... ۷۱
سه. شواهد قرآنی تأثیر ایمان در افزایش ارزش	قواعد فقهی، ضامن حفظ النفس..... ۷۲
۱۰۲..... حیات	چهار. مبنای حقوقی حق حیات..... ۷۳
۱. اصرار بر گرفتار نیامدن مؤمنین در عذاب..... ۱۰۲	مبنای حقوقی به معنای «قانون» (حق عینی)..... ۷۳
۲. نجات جان مؤمنان با اعجاز..... ۱۰۳	مبنای حقوقی به معنای «امتیاز» (حق شخصی)..... ۷۴
۳. نجات جان مؤمن، به بهای مرگ کافر..... ۱۰۳	 ۷۴
۴. خون بهای مؤمنان..... ۱۰۴	کرامت و حرمت انسان..... ۷۴
۵. اخذ میثاق به منظور اجتناب از کشتن	بخش دوم: حق حیات انسان از منظر قرآن..... ۷۷
هم کیشان..... ۱۰۴	مقدمه..... ۷۹
۶. امداد غیبی برای حفظ جان مؤمنان..... ۱۰۴	
فصل چهارم: حق حیات غیر دین داران از منظر	فصل اول: هویت و جایگاه انسان از نظر قرآن .. ۸۱
قرآن..... ۱۰۶	یک. هویت یابی با تأمل در خلقت اولین انسان در
یک. اصل بهره مندی همه انسان ها از حق	قرآن..... ۸۳
حیات..... ۱۰۷	دو. هویت یابی با تأمل در مراحل خلقت انسان در
دو. حق تداوم حیات کافران در قرآن..... ۱۰۸	قرآن..... ۸۵
بخش سوم: موارد جواز سلب حق حیات در قرآن	سه. هویت یابی با تأمل در ارزش های انسان در
..... ۱۱۱	قرآن..... ۸۷
مقدمه..... ۱۱۳	ویژگی های اصلی انسان..... ۸۷
فصل اول: مجرم به قتل عمد..... ۱۱۶	چهار. بنیادی ترین ویژگی انسان..... ۸۸
یک. معنای اصطلاحی قصاص..... ۱۱۶	پنج. امتیاز انسان از موجودات دیگر..... ۸۹
دو. قصاص از دیدگاه عقل..... ۱۱۷	
سه. قصاص در قرآن..... ۱۲۲	فصل دوم: مراتب انسان از منظر قرآن..... ۹۲
چهار. زندگی در اجرای قصاص..... ۱۲۴	یک. ارتباط مراتب انسان با تعلق حق حیات..... ۹۳
پنج. تقابل به مثل در جراحت و قتل..... ۱۲۸	دو. اصناف انسان از دیدگاه قرآن..... ۹۴
تقابل به مثل در سیئات..... ۱۳۱	سه. راه های کشف مراتب انسان از منظر قرآن..... ۹۵
تقابل به مثل در مجازات..... ۱۳۲	۱. القاب و عناوین ثانویه انسان در قرآن..... ۹۵
جواز تقابل به مثل در صورت حرمت شکنی..... ۱۳۲	۲. واژه های حاکی از مرتبه در قرآن..... ۹۶
جواز قتل نفس در ازای قتل و فساد..... ۱۳۴	۳. شاخص های تفاوت رتبه..... ۹۷
ناپسندی قتل نفس بدون تقابل به مثل..... ۱۳۴	۴. تأثیر رتبه در تعلق حق حیات..... ۹۹
رجحان عفو در مقام تقاص، در قرآن..... ۱۳۵	فصل سوم: حق حیات دین داران از منظر قرآن .. ۱۰۰
	یک. تعریف دین دار در قرآن..... ۱۰۰
	دو. ارزش پیروی از دین در عصر حضور و غیبت

ب) منبع حقوق از نظر عینیت گرایان ۱۹۴	فصل دوم: محارب ۱۳۷
ج) منبع حقوق از نظر متدینان ۱۹۴	یک. ارتباط محاربه با عنوان فساد در زمین ۱۳۷
اختلاف در تلقی از مفهوم حق ۱۹۵	دو. معنای لغوی محاربه ۱۴۰
اختلاف در پارادایم نظریه حقوق بشر ۱۹۶	سه. اصطلاح فقهی محاربه ۱۴۳
۱. نسبت حقوق بشر دینی با حقوق بشر مدرن ۱۹۸	چهار. معنای آیه محاربه ۱۴۵
۲. نقد پارادایم حقوق بشر مدرن ۲۰۰	پنج. مصادیق محاربه ۱۴۸
فصل دوم: چاره‌جویی روشنفکران در حل شبهات ۲۰۶	شش. نقش حرب و فساد در حکم محاربه ۱۵۱
یک. راهکارهای ارائه شده در پاسخ به شبهات ۲۰۷	هفت. سبب نزول آیه محاربه ۱۵۳
ذاتی و عرضی دین ۲۰۷	هشت. معنای سعی در فساد زمین ۱۵۷
تأثیر پداینها و خوشاینها در تغییر احکام الهی ۲۰۸	نه. مجازات محارب ۱۶۲
توجه به مقاصد شریعت ۲۰۹	فصل سوم: مرتد ۱۶۶
تفاوت اسلام معنوی و اسلام تاریخی ۲۰۹	یک. معنای لغوی ارتداد ۱۶۷
تفاوت احکام عبادی و احکام حقوقی ۲۱۰	دو. معنای اصطلاحی ارتداد ۱۶۹
تفاوت دوران تأسیس و استقرار دین ۲۱۰	سه. مصادیق ارتداد اصطلاحی ۱۶۹
اجرای حدود، تأیید رویه جامعه ۲۱۱	چهار. ارتداد در قرآن ۱۷۲
مرجعیت عرف در احکام شرعی و حقوقی ۲۱۲	اسباب و علل ارتداد در قرآن ۱۷۲
لزوم تطابق احکام حقوقی با فرهنگ جامعه .. ۲۱۲	شرایط ترتب آثار ارتداد در قرآن ۱۷۵
تغییر سیره عقلاییه ۲۱۴	الف) مرگ در حال کفر ۱۷۵
دو. نقد دیدگاه روشنفکران ۲۱۵	ب) جزم به حقانیت اسلام ۱۷۶
سه. اجتهاد روشمند، بدیل راهکارهای روشنفکران ۲۱۸	ج) اختیار در انتخاب دگراندیشی ۱۷۶
فصل سوم: شبهات ۲۲۱	مجازات و عقوبت مرتد در قرآن ۱۷۷
یک. شبهات قصاص ۲۲۱	الف) مجازات اخروی ۱۷۷
عوامل تأثیر بخشی شبهات قصاص ۲۲۱	ب) مجازات دنیوی ۱۷۸
۱. اشاعه فرهنگ مسیحی ۲۲۲	استدلال به ظاهر آیات در اثبات مجازات دنیوی مرتد ۱۷۸
۲. انفعال ۲۲۴	بخش چهارم: نقد شبهات ۱۸۷
حکم قصاص از نصوص قرآنی ۲۲۷	فصل اول: زمینه‌های بروز شبهه ۱۸۹
	یک. اختلاف در مبانی حقوق طبیعی ۱۹۰
	خاستگاه و منشأ حقوق شخصی ۱۹۰
	منبع حقوق بشر ۱۹۳
	الف) منبع حقوق از نگاه قراردادگرایان ۱۹۳

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «رَجِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمَرْنَا. فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا»^۱.

حمد و سپاس بی حد خداوند بزرگ و دانا را سزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: «وَمَا خَلَقْتُ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي»^۲. درود بر پیامبران الهی به ویژه حضرت خاتم انبیاء محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم ﷺ، به خصوص عالم آل محمد ﷺ، حضرت امام علی بن موسی الرضا ﷺ که ستارگان پرفروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیباییهای فرهنگ اصیل اهل بیت ﷺ آشنا ساخته اند. بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی بر اساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی ﷺ و دیدگاههای حکیمانه خلف صالح ایشان،

۱. عیون اخبار الرضا علیه السلام؛ ۳۰۷/۱؛ از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیباییهای کلام ما را بدانند از ما پیروی خواهند کرد.

۲. ذاریات (۵۱): ۵۶؛ «و جن وانس را نیا فریدم مگر برای آنکه مرا بپرستند».

مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی و رهنمودهای تولیت معزز، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت و طهارت پرداخته و به فضل الهی به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

* * *

«حیات» یکی از ارزشمندترین نعمت‌های الهی است که حرکت در مسیر کمال را امکان‌پذیر نموده، آفریده را آماده بهره‌مندی از فیوضات پروردگار می‌کند. از این رو خالق عالمیان از حذف موجودات عالم از چرخه هستی قبل از وصول به مرز استهلاك طبیعی، ناخرسند است و در این میان، حمایت از تداوم وجود انسان که او را مسجود ملائکه و اشرف مخلوقات قرار داد، گسترده و ویژه است. حق تعالی، علاوه بر خودکشی، دیگرکشی را خوش نداشته و منبع اصیل حقوق اسلامی؛ قرآن کریم، با تعبیری قابل تأمل، قتل عامدانه یک انسان را در نکوهیدگی و پلشتی، به سان کشتار جمعیت بی‌شمار بشری می‌داند: «أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا» (مائده / ۳۲). مکتب اسلام از دیرباز و خیلی پیش‌تر از اندیشه‌های نوظهور در جهان مدرن، حق حیات را در زمره حقوق بی‌بدیل بشر دانسته و دیگر حقوق آدمیان را مرهون توجه و صیانت از آن می‌داند. اگر آزادی، برابری و مالکیت امروزه از بدیهی‌ترین حقوق و امتیازات بشر در جهان مدرن تلقی می‌گردد، تلاش برای بهره‌مندی آحاد انسان‌ها از این حقوق، در صورتی به ثمر می‌نشیند که گوهر حیات به کالبد آفریده افزوده گردیده و حقیقت روح در جای جای وجود مادی، دمیده شده باشد.

رسالت نوشتار حاضر، معرفی ابعاد وسیع صیانت اندیشه اسلامی از حق حیات آدمیان و درنگ در زوایای کم و بیش پنهان رویکرد این آخرین مکتب آسمانی به حقوق بشر و زدودن شبهات مطرح در زمینه حقوق بشر اسلامی است؛ امید آنکه در وصول به این مهم کامیاب بوده باشد.